

ilim muhitlerini dolaşarak Ebû Şeybe, Osman b. Ebû Şeybe, Halife b. Hayyât ve Bündâr gibi devrinin meşhur muhaddislerinden hadis tahsil etti. İbn Asâkir'in kaydettiğine göre bu maksatla Dimaşk'a gitti (854) ve Ebû Zür'a ed-Dimaşkî'den hadis okudu. Kendisinden de İbn Kâni', Taberânî, Ebû Bekir el-İsmâîlî, Hamza el-Kinânî hadis rivayet etmişlerdir. Abdân'dan hadis tahsil eden Ebû Ali en-Nisâbüri, Abdân'ın yüz bin hadisi ezberlediğini ve hocaları içinde onun kadar çok hadis ezberleyen bir başkasını görmediğini söyler. Bilmediği hadisleri öğrenmek ve bilhassa "âli isnad" elde etmek için gayret sarfeden Abdân el-Ahvâzî, tâbiî Eyyûb es-Sahtiyânî'nin hadislerini âli isnad ile rivayet etmek maksadıyla, on sekiz defa Basra'ya gitmiştir. Asker Mükrem'de Abdân'dan hadis dinlediğini söyleyen Ebû Hâtim el-Büstî de onun hadis rivayeti konusunda çok titiz davrandığını ifade eder.

Abdân'ın hadis rivayetinde zaman zaman yanlışlığı (bk. VEHİM) ileri sürülmüştür. Ancak Zehebî, onun *sâdûk** bir hadis hâfızı olduğunu ve pek az yanlışlığını belirtir; "hüccet" ve "allâme" diye övdüğü Abdân'ın çeşitli eserleri bulunduğu, bunlardan üç cüzün kendisine âli bir isnad ile ulaştığını kaydeder. Kettânî ise onun hadislerini toplayan bir *Fevid**inin bulunduğunu söyler.

Abdân el-Ahvâzî, doksan yaşlarında Asker Mükrem'de vefat etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hatib, *Târîhu Bağdâd*, Kahire 1349/1931 — Medine, ts. (el-Mektebetü's-Selefiyye), IX, 378-379; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (nşr. Şükri Faysal), Dimaşk 1402/1982, III, 345-353; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, Haydarâbâd 1375-77/1955-58 — Beyrut, ts. (Dâru İhyâit-türâsi'l-Arabî), II, 688; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, XIV, 168-173; Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz* (nşr. Ali Muhammed Ömer), Kahire 1393/1973, s. 299; Kettânî, *er-Risâletü'l-musta'rafe* (nşr. Muhammed el-Muntasir), Dimaşk 1383/1964, s. 96-97.

M. YAŞAR KANDEMİR

ABDÂN el-EZDÎ

(عبدان الازدى)

Ebû Abdîrahmân Abdullâh b. Osmân b. Cebele el-Ezdî (ö. 221/836)

Horasanlı hadis hâfızı.

Daha çok Abdân lakabıyla tanınan Abdullâh b. Osman 145'te (762) doğdu. Genç yaşta hadis tahsiline başladı. Hocaları arasında babası Osman b. Ce-

bele, Mâlik b. Enes, Abdullah b. Mübârek, Cerîr b. Abdülhamîd gibi muhaddisler bulunmaktadır. Abdullâh b. Mübârek'in bütün kitaplarını kendi hattıyla yazmış ve Buhârî bizzat ondan yüz on hadis rivayet etmiştir. Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî ise başkaları vasıtasıyla kendisinden birçok hadis nakletmişlerdir. İbn Hibbân'ın *sika** kabul ettiği Abdân'ı Ahmed b. Hanbel, "Horasan'da hadis almak için ayağına gidilecek tek muhaddis" diye övmüştür. Abdân bir ara Cüzcân kadılığına tayin edilmişse de kısa bir müddet sonra affını dileyerek bu görevden ayrılmıştır. Çok cömert olan Abdân'ın hayatı boyunca bir milyon dirhem sadaka dağıttığı rivayet edilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, Haydarâbâd 1375-77/1955-58, I, 401; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, X, 270-272; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 313-314; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, Kahire 1350-51, II, 49.

TALÂT KOÇYİĞİT

ABDÂN el-MERVEZÎ

(عبدان المروزي)

Ebû Muhammed Abdullâh b. Muhammed b. İsâ el-Mervezî (ö. 293/906)

Muhaddis, Şâfiî fakihî.

Abdân diye şöhret bulduğu için birçok kaynakta Abdân b. Muhammed olarak zikredilen Abdullâh, 220'de (835) Merv'de doğdu. Horasan bölgesi muhaddislerinden hadis tahsil ettikten sonra Irak ve Hicaz'a gitti; orada da Kuteybe b. Saîd, Ali b. Hucr, Ebû Küreyb gibi âlimlerden hadis okudu. Hicaz'dan Mısır'a geçerek İmam Şâfiî'nin talebelerinden Şâfiî fikhını öğrendi ve daha sonra memleketine döndü. Muhaddis ve fakih Ahmed b. Seyyâr'dan (ö. 268/881) sonra Horasan bölgesinde Şâfiî mezhebini yayan ikinci kişi oldu. İbn Seyyâr'ın ölümünü takip eden yıllarda Şâfiîler'in çeşitli konularda karşılaştıkları meseleler için baş vurdukları yegâne âlim o idi. Yahyâ b. Muhammed el-Anberî, Ebû Ahmed el-Assâî ve Ebû'l-Kâsım et-Taberî gibi devrin tanınmış âlimleri onun talebesi olmuştur. Merv'de vefat etti.

Yüz cüzden meydana gelen *Kitâbü'l-Ma'rife* adlı eseri, ashâbın hayatını ve rivayetlerini tanıtan temel kaynaklardandır. İbn Hacer'in *el-İşâbe*'de sık sık

atıfta bulunduğu bu eser günümüze ulaşmamıştır. Kaynaklarda Abdân'ın *Kitâbü'l-Muva'tta* adlı başka bir eseri de zikredilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hatib, *Târîhu Bağdâd*, Kahire 1349/1931, XI, 135; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, Haydarâbâd 1375-77/1955-58, II, 687-688; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, XIV, 13-14; Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye* (nşr. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî-Abdülfe'tâh Muhammed el-Hu'lv), Kahire 1383-96/1964-76, II, 297-298; Kettânî, *er-Risâletü'l-musta'rafe* (nşr. Muhammed el-Muntasir), Dimaşk 1383/1964, s. 126-127; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 442; *İzâhu'l-meknân*, II, 334.

ALİ YARDIM

ABDÂR

(أبدار)

(bk. TAŞTDÂR).

ABDELÎ

(عبدلى)

Güney Arabistan'da Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti'nin federe üyesi Lehic'de yaşayan halka verilen ad

(bk. LEHİC).

ABDERİ, Ebû Abdullâh

(أبو عبدالله العبدري)

(bk. İBNÜ'L-HÂC el-ABDERİ).

ABDERİ, Ebû Muhammed

(أبو محمد العبدري)

Ebû Muhammed Muhammed b. Muhammed b. Ali el-Abderî el-Hâhî (الحاحي).

er-Risâletü'l-Mağribiyye adlı seyahatnamesiyle meşhur VII. (XII.) yüzyıl müellifi.

Abderî nisbesini Kureysîler'den Abdü'd-Dâr b. Kusayy'ın soyundan geldiği için, el-Hâhî nisbesini ise Mağrib'de Hâhâ bölgesinde oturduğu için almıştır. Hayatı hakkında, seyahatnamesinden çıkarılabilenler dışında bilgi yok gibidir. Taşadıkları isim benzerliğinden, yaşadıkları zaman ve bölge yakınlığından dolayı başka şahsiyetlerle karıştırıldığı da görülmektedir. Aslen Belensiyeli (Valencia) olduğu rivayet edilir. Ne zaman doğduğu, hatta vefat tarihi dahi

bilinmemektedir. *Rihle*'sinden öğrenildiğine göre, 688'de (1289) seyahate çıktığı zaman, ailesiyle birlikte, Mağrib'de Merakeş'in batısında, kuzeyde Tensift nehri boylarından sahilde Suveyre'ye (Mogador), doğuda Tensift'le birleşen Esifinual nehrinden Atlas Okyanusu sahillerine uzanan Hâhâ bölgesinde ve bu topraklara adını vermiş olan kabilenin arasında bulunuyordu. Bâce, Tunus, Kayrevan, İskenderiye ve Kahire üzerinden Hicaz'a gitti; dönüşte yine İskenderiye'ye uğradı. Abderî seyahati sırasında zamanının âlimleri ve edipleriyle görüşme fırsatını buldu. Bu sayede muhtelif yerlerde ders aldığı âlimler arasında Şerefüddin ed-Dimyâti, İbn Dakikul'îd, Ziyâeddin İbnü'l-Müneyyir, Abdullah b. Hârûn et-Tâif el-Kurtubî, Ebû Zeyd Abdurrahman b. Esedî, Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed el-Karâfî gibi simalar vardır. Eserinden süfliğe meylî olduğu anlaşılın Abderî, Tunus'ta Şeyh Ebû Muhammed Abdullah b. Yûsuf el-Endelüsî'den hırka giymiştir. Ebû'l-Kâsım b. Rıdvân ile oğlu Muhammed talebeleri arasında anılır.

Bilinen ve mevcut olan tek eseri *er-Rihletü'l-Mağribiyye*'dir. Eserde, 25 Zilkade 688'de (11 Aralık 1289) hac farızası için çıktığı seyahati sırasında geçtiği yerler hakkında bilgi verir. Eser, Abderî'nin gördüğü yerlerin topografyasına dair doğru bilgiler ve coğrafi tasvirler bakımından ehemmiyet taşımaz. Fakat arkeoloji bakımından dikkate değer müşahedeleri, müellifinin bu yerlerin örf ve âdetlerine dair tetkik ve tesbitlerini ve bilhassa XII. asır sonlarında Kuzey Afrika'daki ilim ve kültür hayatıyla ilgili bol malzemeyi ihtiva eden *er-Rihle*, gerek müellifin, gerekse oğlunun icâzet aldığı âlimler hakkında etraflı bilgi verir; işaret edilen asırda ve muhitlerde muhtelif sahaların otoriteleri, bunların derslerinde okuttukları eski ve yeni ana eserleri tanıtır. Bu bakımdan *er-Rihle*, daha sonra yazılan seyahatname tarzındaki eserlere tesir etmekle kalmamış, bilhassa hal tercümesi müelliflerinin faydalandıkları önemli bir kaynak olmuştur. Müellifin geniş bilgisi eserinin ehemmiyetini artırır. Sağlam bir dil tahsilî görmüş olan bu kudretli edip, eserinde cinaslar ve istiarelerle örülü, tasannulu bir üslûp kullanır. Onun bu sanatkâr tarafının ve dile hâkimiyetinin en canlı vesikası şiirleridir. Eserine aldığı manzumelerinden birinde oğluna ahlâkî düsturlar gösterir

ve nasihatlar verir; diğer bir şiirinde de Selâhaddîn-i Eyyübî'ye hitap ederek ondan İslâm ülkelerini hıristiyanların hâkimiyetinden kurtarmasını ister.

er-Rihletü'l-Mağribiyye, biri Muhammed el-Fâsî (Rabat 1968, Muhammed el-Hâmis Üniversitesi neşriyatından), diğeri Ahmed b. Cedv (Kostantine, ts., Cezayir Edebiyat Fakültesi neşriyatı, sy. 1) tarafından olmak üzere iki defa neşredilmiştir. Abderî, *Rihle*'sinin 500 beyitlik bir manzum hulâsasını da yapmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-Fehâris*, Fas 1347, II, 192; Brockelmann, *GAL*, I, 482; *Suppl.*, I, 883; Ziriklî, *el-A'lâm*, Kahire 1373-78/1954-59, VII, 260; X, 225; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, Dımaşk 1376-80/1957-61, XI, 244; M. Muhammed et-Tihâmî, "Rihletü'l-Abderî ile'l-Hicâz", *ed-Dâre*, IX/4, Riyad 1404/1984, s. 95-105; Muhammed el-Fâsî, "Ebû 'Abdullah Muhammed el-'Abderî", *Revista Del Instituto de Estudios Islamicos en Madrid*, IX, X, Madrid 1961-62, s. 1-14; Mohamed Ben Cheneb, "Abderî", *IA*, I, 24; a.mlf. — W. Hoenerbach, "al-'Abdarî", *El'* (İng.), I, 96.

NİHAD M. ÇETİN

ABDEST

(أبْدَسْتُ)

Başta namaz olmak üzere bazı ibadet ve amellerin yerine getirilmesinden önce yapılan dinî temizlik.

Abdest, Arapça'da "güzellik ve temizlik" mânasına gelen **vuğü'** (وضو) kelimesiyle ifade edilir. Konuyla ilgili birçok hadiste zikredilen **vuğü'** Kur'ân-ı Kerim'de geçmez. Kur'an'da temizlenme ve arınmayı genel olarak ifade eden kelimeler **zekâ** (زَكَى) ve **tuhr** (طَهَّرَ) köklerinden türemiştir. İkinci kökten türemiş olan kelimeler bazı yerlerde maddî temizlik mânasına gelirse de her iki kökün müştakları daha çok mânevî bir arınmayı ifade eder. Bu dinî temizliği anlatmak için Türkçe'de kullanılan **abdest** kelimesi ise Farsça **âb** (su) ve **dest** (el) kelimelerinden oluşan ve "el suyu" mânasına gelen birleşik bir kelimedir. Fıkıhta, abdeste **tahâret-i suğrâ** (küçük temizlik), gusûle de **tahâret-i kübrâ** (büyük temizlik) denir. Abdest almayı gerektiren hallere **hades-i asgar** (küçük kirlilik), gusûl yapmayı gerektiren hallere de **hades-i ekber** (büyük kirlilik) adı verilir.

İslâmiyet'ten önce, gerek Yahudilik ve Hıristiyanlık, gerekse eski Mısır, Me-

zopotamya, Yunan, Roma ve Uzakdoğu dinlerinde, genellikle âyine bağlı ve sembolik yönleri ağır basan abdest benzeri bazı temizlik çeşitleri görülmektedir. Daha çok din adamları tarafından belli gün, olay ve yortular münabetiyle yapılan bu dinî temizliklerdeki ortak husus, dinlere göre yer yer farklı olmakla birlikte, insan vücudunun ya bütünü'nün veya yalnız ellerin ve ayakların veya sadece ellerin ve ağzın, hatta yalnız parmakların yahut da âyinle ilgili bazı eşyanın temizlik ve takdis niyetiyle yıkanmasıdır. Abdest almak için su, su ile tuz veya başka bir karışım kutsal yağ veya kutsal ineğin idrarının (Hindistan'da) kullanıldığı da görülmüştür.

Abdest konusunu ele alan bazı Batılı müellifler, İslâm'da gerek abdest gerekse temizlikle ilgili diğer hususların Hz. Peygamber tarafından yahudi, hıristiyan ve hatta putperest Arap kaynaklarından alındığını ve bu geleneklerin etkisi altında geliştiğini iddia etmektedirler (bk. *IA*, I, 25). Ancak bu iddialar, onların, İslâm'ın orijinal ve semavî bir din olmadığı, Hz. Peygamber tarafından sözü edilen kaynaklardan iktibas edilerek uydurulduğu tarzında öteden beri bilinen, ilmî olmaktan uzak art niyetli düşüncelerinin bir uzantısıdır. Bazı hadislerde de (bk. *Müsned*, II, 98; Buhârî, "Büyü", 100) belirtildiği üzere, İslâmiyet esasen kendisinden önceki semavî dinlerde abdestin bulunduğunu doğruladığı gibi, bu hak dinlerdeki hükümler, Allah ve Resulü tarafından neshedilmeyerek geçerliliklerini korudukları ölçüde, İslâm fıkıhında şer'î hükümlerin bir kaynağı sayılmıştır. Bu durum, İslâmiyet'in kendisini daha önceki semavî dinlerin doğrulayıcısı, mirasçısı ve Allah tarafından kemale erdirilmiş son şekli (bk. el-Mâide 5/3; es-Saff 61/6) olarak takdim etmesinin de tabii bir sonucudur. Hz. peygamber'in bir defasında su isteyerek abdest uzuvlarını üçer defa yıkadıktan sonra, "İşte bu, benim ve benden önceki peygamberlerin abdestidir" dediği rivayet edilir (bk. *Müsned*, II, 98; İbn Mâce, "Tahâret", 47; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, I, 80). Bu hadisi münasebetiyle, abdestin daha önceki semavî dinlerde yalnız peygamberlere mi mahsus olduğu, yoksa ümmetlerine de mi şâmil bulunduğu hususu müslüman âlimler arasında tartışma konusu olmuştur. Her ne şekilde olursa olsun, İslâmiyet, bu ilâhî dinlerin unutulmuş ve tahrif edilen birçok hükümleri